

Dostěhováno. A jak dále?

Je říjen 2011. Knihovna Národního muzea (dále jen KNM) je se svými fondy i pracovišti z 98 procent vystěhovaná z historické muzejní budovy. Vhodný čas shrnout zkušenosti a představit výhled do dalších let. I s vědomím, že jakékoli plány jsou v čase ekonomických, politických a společenských krizí značně relativní. Důležité je mít směr a snažit se ho udržet.

Jedna kolegyně mi nedávno poslala několik dokumentů z našeho archivu. Tehdejší ředitel knihovny Miloš Novotný psal muzejnímu ředitelství o stavu a úkolech knihovny po okupaci, byl rok 1946. Začínala nová životní etapa knihovny, a navzdory naší ustálené představě o optimismu osvobozené atmosféry je v tom textu především skepse vyplývající z finančního, personálního a prostorového nedostatku. To je tradiční konstanta provozního stavu všech knihoven a v každé době. Mění se jen intenzita tohoto pocitu. V pozadí však je vždy výjimečná schopnost knihovníků vyrovnat se optimálním způsobem s jakoukoli obtížnou situací. Přesvědčil jsem se o tom v letech 2008–2011 opravdu hluboce. Kolegyně a kolegové, kteří v těchto letech v podstatě žili ve výjimečném stavu založeném na nutnosti zvládnout běžné činnosti knihovního provozu a současně i úkoly spojené s přípravami stěhování a jeho provedením, zaslouží si veliké poděkování. Za plat, který většina z nich má, odvedli práci, která mnohonásobně převyšuje svou hodnotou práci mnoha jiných skupin státních zaměstnanců, placených lépe a - užitečných méně. Hodí se sem tato poznámka? Ano, právě v této době je na místě. Knihovníci se propadají stále níže v žebříčku prestiže jednotlivých profesí. Nezaslouženě.

Od roku 1946 až do roku 2008 byl pro KNM příznačný především rys sílící stability a rozvoje. Přes všechny politické i organizační změny se postupně ustálil počet jejích pracovníků (oscilloval okolo 48), s prostorovými problémy se KNM vyrovnávala v rámci možností – i když zde velmi kriticky z hlediska ochrany fondu hodnotím volbu depozitáře v tzv. Metru. Již v 90. letech 20. století započala digitalizace nejvýznamnějších fondů KNM. Následovalo elektronické zpracování fondů: nejprve databáze zámeckých knihoven, pak oddělení KNM1 a KNM7 vytvářela 2000–2001 technickou infrastrukturu pro počítačové zpracování a od roku 2002 zahájila zpracování přírůstků.

Od roku 1957 se stala součástí sféry působnosti KNM významná expozice Muzea knihy, sen i předchozích generací knihovníků.

V roce 2008 začaly intenzivní přípravy na stěhování. Vyžadovaly velkou míru praktických dovedností, znalostí a předvídatosti, s knihovnickým vzděláním mnohdy přímo nesouvisejícími. Bylo třeba připravit uživatelské záměry, nejdříve pro rekonstrukci terezínských depozitářů, dále historické budovy NM po rekonstrukci a nakonec i nové budovy NM v bývalém Federálním shromáždění (Svobodné Evropě). Po uživatelských záměrech následovaly fáze projektové. Stanovit jednotlivé funkce důležité pro provoz v nových prostorových dispozicích a stanovit parametry odpovídajícího vybavení (od rozmístění a počtu regálů podle parametrů zatížení podlah, klimatických hledisek až po detailní rozměry mobiliáře), tomu byly věnovány desítky

hodin příprav a někdy i vyhrocených debat jak uvnitř knihovny, tak napříč celým muzeem a jeho jednotlivými odbornými a technickými složkami. Samostatnou kapitolu tvořily konzultace s architektem. Souběžně šly přes síto jednotlivých pracovišť nákupy dovybavovacích prvků nových prostor a nákupy obalového a transportního materiálu pro sbírky a fondy. Předpokladem pro to vše samozřejmě bylo mít spočítaný a zdokumentovaný materiál určený k přestěhování. Mnoho důležitých činností se prolínalo a překrývalo.

Samotné stěhování nastalo v roce 2010, kdy bylo nejprve na jaře nutné provést rychlou a obtížnými podmínkami provázenou akci (zima, prach, hluk stavby) přestěhování cca 10 km fondu z jednoho bloku terezínského depozitáře do druhého, aby mohla být dokončena rekonstrukce objektu. Z historické budovy se v létě 2010 nejprve vystěhovalo oddělení knižní kultury. Další oddělení následovala až ke konci roku a hlavní stěhovací akce probíhaly v roce 2011. Mimořádně náročné bylo přestěhovat dvanáctikilometrový fond základní knihovny z hlavního depozitáře v historické budově na zámek Zbraslav, pro toto oddělení nový přechodný depozitář po dobu rekonstrukce. Zásluhou precizní práce jeho knihovnic se podařilo udržet kontinuitu signatur, historickým vývojem složitě větvených. Celkem bylo v letech 2010–2011 stěhováno cca 25 km fondu plus dokumentační materiál a vybavení knihovních pracovišť. Podrobně se přehled objeví ve Výroční zprávě NM za rok 2011.

Období 2008–2011 bylo tedy z hlediska životního rytmu KNM mimořádně dynamické, vybočující zřetelně z ustálených profesních stereotypů, vyžadující rychlé reakce na proměnu situací i notnou dávku rozumné improvizace. Bylo již součástí zlomu, který spatřuji v období nadcházejícím. Nutno připomenout, že do něj KNM vstupuje v početně oslabené zaměstnanecké konstelaci, protože v rámci příkazu snižovat mzdové výdaje jsem musel zrušit některá důležitá pracovní místa a redukovat pracovní úvazky.

Jakým směrem se bude KNM ubírat nadále? Nadcházející etapa, kterou je možné označit za přípravu podmínek nové stabilizace KNM, začala. Usazení v nových knihovních působištích Nové budovy, zámku Zbraslav a v Terezíně bude ještě nějakou dobu trvat, zejména v oblasti poskytování badatelských služeb. Protože je nutné provést revizi fondů, vypomáhají pracovníci odd. služeb nyní základní knihovně a studovna v Nové budově je zatím otevřena jen v pondělí. Revize je naplánována na 4 roky, ale věřím, že se počet dnů otevřených v Praze pro veřejnost bude zvyšovat a také budou ke studiu uvolňovány další a další zkontrolované řady signatur. Pro studium rukopisného fondu a starých tisků je určena studovna přímo v Terezíně, otevřená vždy v úterý a ve středu. Pro kurátory příslušného oddělení to znamená v těchto dnech pravidelné výjezdy mimo Prahu, ale z důvodu ochrany fondu je nutné toto omezení badatelského (i kurátorského) času akceptovat. Převozy do Prahy by byly finančně náročným rizikem. Na rok 2013 je naplánováno přemístění důležitého a dosud nepříhodně delimitovaného pracoviště konzervační dílny do Nové budovy. Do místností moderně vybavených a hlavně svým prostorem odpovídajících významu naší konzervátorské zodpovědnosti. Snad také v témže roce dojde k vystěhování depo-

zitáře Parlamentní knihovny, která by nám v Nové budově měla uvolnit cca 3,5 km úložného prostoru pro knihy. Je zjevné, že pro KNM jako jedinou složku NM není proces stěhování ukončen. Po rekonstrukci se do historické budovy vrátí depozitář základní knihovny ze Zbraslavi, rukopisy a staré tisky z Terezína a svůj provoz obnoví v historické badatelně oddělení služeb. Pracovníci KNM budou potom sídlit částečně v Nové budově a částečně v historické budově. (Zatím není na pořadu dne řešit budoucnost provozu detašovaného pracoviště oddělení časopisů v bývalém Místodržitelském letohrádku v Královské oboře a toto místo funguje, jen badatelský den se přesunul na čtvrtek.) Systém provozu KNM po rekonstrukci připravujeme už nyní, neboť v závislosti na něm vzniká poslední projektová verze rekonstrukce, kterou ovlivnilo snížení investice na rekonstrukci o půl miliardy korun. Příмым důsledkem tohoto rozhodnutí je, že nebudou budovány podzemní trezorové depozitáře pod úroveň jednoho z dvorů staré budovy, ale našlo se pro ně náhradní umístění, které je sice kompromisem, nicméně z důvodu programu využít maximum historické budovy pro expozice, není možné jinak.

Je možné považovat nejbližší roky 2012–2015/16/17 (plánován konec rekonstrukce) za přípravnou etapu pro utvoření nové tvářnosti KNM do dalších desetiletí? Myslím, že ano. Změna jistě bude souviset s prostorovými změnami. Ale všechny vykonané i plánované další přesuny vyvolají potřebu nových pracovních schémat a zásad. V elementární rovině se to bude týkat kontroly a ochrany fondu, nové depozitáře by měly splňovat nároky současných depozitářních standardů. Přítomnost konzervační dílny v blízkosti zejména těch nejstarších fondů je zcela zásadní zlom pro KNM, a to míním i v oblasti předávání zkušeností našich excelentních restaurátorek mladým odborníkům v oboru. Zvažujeme proměnu akviziční koncepce sbírek a knihovního fondu v oblasti soudobé literatury, neperiodické a periodické. A přirozeně zůstávají tradiční pilíře exkluzivity KNM, to jsou specifické a unikátní nejstarší naše fondy, jedinečné fondy zámeckých knihoven a sbírkový materiál knižní kultury. Odborné práce spočívající ve zpracování nebo vědecké interpretaci musejí novou etapu působnosti KNM v dalších desetiletích naplnit nově založenou, nerušenou a neohrožovanou stabilitou. To je rys, který by měl určovat základní budoucí směr. Rozvíjet historickou osobitost KNM v nových podmínkách. Součástí tohoto směru je vedle knihovnických činností také ambice neopustit zodpovědnost za součást knihovny, jejíž hodnota má významně veřejný rozměr. A to je Muzeum knihy ve Žďáře nad Sázavou. Postupně krystalizuje záměr proměnit zdejší expozici v Muzeum baroka. Záměr logický a podporovaný majitelem zámku i samosprávnými orgány města a kraje. Vedle toho by však nemělo zaniknout ani Muzeum knihy. Hledáme cesty k tomu, abychom ho i ve spolupráci s jinými institucemi vytvořili jinde. Zřejmě bude jinak koncepčně pojaté, předmětem nebude jen knižní kultura, ale bylo by jediné rozumné a efektivní zobrazit expozičně celé písemnictví a možná i další oblasti mediální kultury v českých zemích jako celek. Je to zatím výhled. Ale bez něj není směr. A o ten je nutné ve zmatené a nejisté době usilovat.

Martin Sekera, ředitel KNM

Ukončení kulturních aktivit Knihovny Národního muzea ve Chvalském zámku (Praha 20 – Horní Počernice)

V letech 2008 až 2011 se na základě smlouvy o spolupráci s Městskou částí Praha 20 – Horní Počernice podařilo Knihovně Národního muzea zrealizovat několik zajímavých výstavních projektů ve Chvalském zámku, který se za pomoci evropských dotačních programů stal novým městským kulturním centrem v okrajové části Prahy. V květnu 2008 zde KNM otevřela ve dvou místnostech prvního patra zámku stálou expozici, představující rozsáhlý dar akad. mal. Ludmily Jiřincové (1912–1994), který přešel do sbírek Národního muzea po smrti „první dámy české grafiky“ v roce 1994. Oddělení knižní kultury KNM se pokusilo na základě posledních známých fotografií z roku 1994 zrealizovat co nejvěrnější rekonstrukci pražského ateliéru L. Jiřincové, který měla od roku 1940 v Ostrovní ulici (rozmístění historického nábytku, obrazy, osobní předměty, národopisné sbírky a sbírky historického skla). Místnosti s rekonstruovaným ateliérem předcházela místnost s menší galerií grafik a dvěma vitrínami, ve kterých byly umístěny Jiřincovou ilustrované knihy, osobní a další historické předměty, dokládající i její rozsáhlou sběratelskou vášeň. Díky finančnímu příspěvku Městské části a také získané státní účelové dotaci v průběhu dvou let došlo k citlivému zrestaurování veškerého historického nábytku v expozici. Sponzoři plně uhradili i vytištění pohlednic s málo známými díly L. Jiřincové.

Návštěvník expozice měl možnost spatřit celkově 215 sbírkových předmětů, o které vedle oddělení knižní kultury a základní knihovny KNM pečují národopisné oddělení a oddělení starších českých dějin Historického muzea NM, ale také i entomologické oddělení Přírodovědeckého muzea NM. V průběhu přípravy expozice se podařilo dokonce získat do sbírek řadu cenných dokladů k životu L. Jiřincové (velká kolekce fotografií, magnetofonové nahrávky například rozhovorů L. Jiřincové s Janem Zrzavým).

Vedle stálé expozice vzniklo na Chvalském zámku několik dalších úspěšných výstavních a kulturních projektů, především Dny české knižní kultury, jejichž celkový přehled je uveden dále. Oboustranně výhodnou smlouvu bohužel v září 2011 vypovědělo nové vedení Městské části Praha 20, které má jiné představy o využití zámeckých prostor. Expozice L. Jiřincové byla převezena do depozitáře Národního muzea v Terezíně, kde čeká na svůj další život....

Pavel Muchka